

İŞKENCEYE KARŞI SAVUNMA HAKKI

Güney DİNÇ (*)

İşkence olaylarının, toplumun her kesiminde rahatsızlık yarattığı gözlenmektedir. Yargı kararlarında, Parlamento'da, basında, hergün yeni örnekleri sergileniyor. Son onbeş - yirmi yılın yakın anılarını kapsayan yayınlar, işkenceye yenik düşen sessiz çoğunluğun duyuramadığı gerçekleri dile getiriyor. İnsan onuruyla bağdaşmayan davranışların, yazarlara, sanatçılara, üst düzeydeki yöneticilere kadar ulaştığını belgeliyor. Sağduyulu yurttaşlar işkencenin varlığından yakınırken, bu umarsız gidişin açığa vurulmasından tedirginlik duyanlar oluyor. Böylesi yayınların, kolluk örgütünü suç işleyenler karşısında etkisiz bırakmayı amaçladığı, dışa karşı ulusal saygınlığımızı yıprattığı söyleniyor. Konu gerçek temelinden uzaklaştırılınca, yazılıp söylenenler, işkenceyi kaldıracak önlemleri irdelemek yerine, yapay bir yurtseverlik tartışmasına çekiliyor.

Açık yüreklilikle belirtelim ki, işkence, Türkiye'nin yeni sorunu değildir. Hemen her dönemde, az veya çok, işkence yapılmıştır. Bu olayların, özellikle olağanüstü koşullarda yaygınlaştığı bilinen bir gerçektir. Siyasal iktidarlar, iyiniyet girişimi olarak yayınladıkları genelge ve bildirgeler dışında, işkenceyi «gereksiz» kılacak kalıcı önlemler üzerinde durmamışlardır. İnandırıcılığını yitiren «..işkence yoktur..» savlarını sürdürüp, genelleşen uygulamaları «..münferit olaylar..» biçiminde nitelemek, gelecekte aynı acıların yaşanmasına çağrı göndermektir.

Kişisel doyum için, töre dışı yöntemlerle korunmasız insanların horlanması, ender görülen durumlardır. Asıl amaç, kısa yoldan suç kanıtlarının ortaya çıkarılması ve sanığın kendisine yüklenen eylemi benimsemek zorunda bırakılmasıdır. Böylece, hazırlık soruşturmasındaki kanıtlara ağırlık veren yargılama yöntemleri ile

---

(*) İzmir Barosu Eski Başkanı, T.B.B. Başkan Vekili.

işkence arasında işlevsel bir bağlantı doğmaktadır. Temel sorun bu olguda düğümlenmiştir.

Savunma hakkının gelişip çeşitlenmesi, işkenceyi geriletecek temel etkidir. Toplumda onarılmaz yaralar açan olağan dışı uygulamaları önlemek için, yeni yasal düzenlemelerle bugüne kadar doğru anlaşılamayan hazırlık soruşturmasındaki gizliliğin kaldırılması ve hukuka aykırı yollardan edinilen sözel kanıtların geçersiz sayılması gerekmektedir. Böylece kolluktaki sorgulama savunman denetimi altında geçecek, yasa dışı yöntemlerle derlenen kanıtlar, özendiriciliğini yitirecektir.

Savunma güvencesini belirleyen kaynaklar, uluslararası sözleşmeler, anayasalar ve yasalardır. Hukuksal düzenlemelerin tüm olasılıkları kapsayacak ayrıntılara inememesi nedeniyle, dünyanın her yerinde, suç kovuşturmasında izlenecek yöntemler, yargı kararları ile çağdaş boyutlar kazanmaktadır. Bir çok ülkede, özgürlükleri kısıtlayıp kişilik haklarını yıpratıcı uygulamalar, mahkemelerin koyduğu ilkeler sonucunda en aza indirgenmiştir. Yargıçlar hukuka aykırı yollarla kanıt toplanmasını önlemek için, gerçeğe uygun düşseler bile, zorlamalar sonucunda saptanan sanık ve tanık anlatımlarını geçersiz saymaktadır.

Savunma hakkının özü, açıklığa dayanır. Bizim yasalarımızda da, ileriye dönük yorumlarla savunma güvencesine temel oluşturacak kurallar vardır. Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası'nın 135. maddesi, sorgulanan sanığın «susma hakkı» nı benimsemiştir. 136. maddede, sanığın, «soruşturmanın her aşamasında...» savunman edinebileceği vurgulanmıştır. 1961 Anayasası'nın 30., 1982 Anayasası'nın 19. maddeleri, yakalanan kişilere bu işlemin nedenlerinin ve hakkındaki suçlamaların, yargıç önüne çıkarılmadan, «..hemen..» açıklanmasını öngörmektedir. Bu kurallardan yola çıkılarak, Türkiye'de de, savunmanın suçlamayla birlikte başlaması sağlanabilirdi. Ne var ki, hazırlık soruşturmasına, yasalarda dayanağı bulunmayan bir «gizlilik» yakıştırılmıştır. Gizliliğin ardından, denetimsizlik ve güvensizlik gelir. Gözaltındaki sanık, savunman edinememekte, yakınlarıyla görüştürülmemekte, her türlü iletişimden yoksun bırakılmaktadır. Kotü davranışlardan yakınacak olsa, dilekçe yazmak için kağıt - kalem bulamayacak, sözlü başvurusunu, ancak kendisini zorlayanlara iletebilecektir. Bu koşullarda gözaltına alınan yurtdaşın yaşamını, bedensel ve duygusal varlığını güvenceye kavuşturmak olanaksızdır.

Türkiye'deki uygulama, hukuka aykırı yollardan edinilen kanıtların gerçeğe uygun görülmesi durumunda, bunların mahkemelerce değerlendirilebileceği doğrultusundadır. Kural dışı işlemler uygulayan kolluk görevlisinin durumu, yeterli kanıt bulunabilirse, ana davadan bağımsız bir soruşturmanın konusu yapılmaktadır. Bir mahkeme kararında belirtildiği gibi, «İkrar, suçun, onu işleyen tarafından açıklanması, sanığın, kendisinin suçluluğu hakkındaki tanıklığıdır. İkrar, hukuka uygun olmayan yollarla elde edilmiş veya sanık tarafından çeşitli saiklerle yapılmış olabilir. Bu durumlarda da delildir. Her delil gibi mahkemece takdiri yapıp, hakikatin bulunmasına ne derecede vasıta olabileceği değerlendirilecektir... İkrarda anlatılanların doğru olması halinde, sırf yasal olmayan şekilde elde edilmesi gerekçesiyle kabul edilmemesi, hiç bir mantık kuralına uygun değerlendirme olamaz. Eğer ikrar hukuk dışı yollarla elde edilmişse, bu durum, olsa olsa, ikrarı elde edenlerin sorumluluğunu gerektirebilir.» (1).

Bize göre yargı, kendisinden önce gelişen işlemleri denetleyebilmelidir. Sanığın, özgürlüğünden yoksun bırakıldığı andan başlayarak, savunma edinme, yanıt vermeme ve iletişim güvencesi gibi yasal haklarından yararlanıp yararlandırılmadığı araştırılmalıdır. Hazırlık soruşturmasında bu koşullara uyulmadan toplanan kanıtların geçersiz sayılması yıllardan beri yakınılan pek çok sorunu çözmeye yeterli gelecektir.

İnsanlık, ortak sorunlar üzerinde iz sürerek uygarlığı yakalamaya çalışıyor. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 5 Şubat 1985 günlü karar doğrultusunda «Tüm dünyada işkenceye, insanlık dışı, onur kırıcı, zalimce davranış ve cezalara karşı daha etkin savaş vermek için...» hazırlanan sözleşmeyi üye ülkelerin imzalarına açtı. Yirminci yüzyılın sonlarında böyle bir düzenlemeye gereksinim duyulması, kişilik haklarının, hukuk dışı saldırılar karşısında, çağımızda da yeterince korunamadığının somut kanıtıdır. Sözleşme'nin 2. maddesinde, «ister bir savaş durumu veya savaş olasılığı, ister bir başka olağanüstü durum sözkonusu olsun, hiç bir ayrıkışık durum, işkenceyi haklı gösteremez.» deniliyor. Sözleşme'nin en önemli yanı, suç kovuşturması ile işkence arasındaki nedensellik ilişkisini açıkça vurgulamasıdır. 10. maddede, yakalama, tutuklama ve sorgulama iş-

---

(1) Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan 1986

lerinde görev alanların «...işkence yasağına ilişkin eğitimden geçirilmeleri...» isteniyor. 11. maddede, üye devletlerin, «...herhangi bir biçimde yakalanan, tutuklanan ya da hapse konan kimselerin, nasıl gözaltına alınacağı ve bunlara nasıl davranılacağı konusundaki yasalarını, sorgulama, kural, yönerge, yöntem ve uygulamalarını gözden geçirmeleri...» öngörülüyor (2).

19, 20 Mart 1985'te Viyana'da bakanlar düzeyinde toplanan İnsan Hakları Konferansı'nda, yukarıda değindiğimiz Sözleşme'ye, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin de katılmaları önerildi (3).

İçtenliksiz girişimlerle işkence önlenemez. Türkiye'nin de, bu sözleşme doğrultusunda soruşturma yöntemlerini yenilemesi, savunma hakkını çağdaş güvencelerle pekiştirmesi gerekiyor.

-
- (2) Muzaffer Sencer, İnsan Hakları - Ana Kuruluşlar ve Belgeler, Ankara 1986
(3) Activities Of The Council Of Europa Strasbourg, 1 March 1986